

onderdag 4 Juli, 's namiddags 3 uur 52 min., stapte het 4de studiejaar der Rijkskweekschool voor Onderwijzers te Deventer met den directeur en drie leeraren in den trein naar Zutphen, of liever naar Valkenburg, want dat was het doel van het reisje, waarvoor drie jaar was ingelegd. Met hoorn- geschal en vroolijk gezang vertrok de trein, reed er mee voort en kwam er mee aan.

Toen we uitstapten en naar het hotel wandelden, was het reeds donker, waarbij we boften, want daardoor konden we kennis maken met een voor velen van ons onbekend dier: den glimworm; allen hadden er wel eens van gehoord, doch gezien maar weinigen. Eén der vrienden had juist in »de Nederlandsche insecten« van Oudemans zitten snuffelen en wist nu een heeleboel interessants te vertellen: de lichtorganen bevinden zich in de twee of drie laatste achterlijfs-segmenten; het lichten gebeurt alleen in 't donker en berust op een oxydatieproces, waarvoor de benoodigde zuurstof (in de lucht) door de tracheeën wordt aangevoerd; de imagines, poppen, larven (of wormen, vandaar de naam glimworm) en zelfs de eieren bezitten het lichtgevend vermogen. Heel merkwaardig is het feit, dat de uitgezonden stralen uitsluitend uit lichtstralen bestaan en warmtestralen absent zijn, terwijl het gaslicht slechts ruim 2, 't electrisch licht 10 en het zonlicht 35 pct. lichtstralen bevat. Toen we 't beestje in een lucifers-doozje deden, scheen het licht door den wand heen; 't leek net of daarbinnen iets gloeide of brandde, terwijl je van warmte niets bespeurde en evenmin het doosje in brand vloog.

's Morgens voor vijf uur kuierden de meeste luidjes al voor 't hotel, waarop met reuzen-letters »Le Lion de Flandre« en daaronder heel bescheiden — we zijn ook in Holland! — »de Leeuw van Vlaanderen« stond, op en neer, om voor 't ontbijt nog een kuiertje te maken. Klokslag 5 stapten wij ook de deur uit en liepen op goed geluk maar ergens heen; wij wisten daar natuurlijk heg noch steg.

Het hotel ligt dicht bij de Geul, in het dal van dit riviertje, waarvan de linkeroever bijna overal steil is en op sommige plaatsen door loodrecht opstijgende mergelmuren gevormd wordt, die ternauwernood ruimte voor een weg langs de beek open laten, en de rechteroever uit vlak, laagliggend weiland bestaat. (Het is tien tegen één, dat dit niet overal uitkomt maar ik vertel natuurlijk slechts wat wij opmerkten). Uit onze kamer keken we juist tegen zoo'n mergelwal aan, een meter of tien steil oprijzend en behoorlijk door den tand des tijds aangevreten; nergens was hij door een plekje humus bedekt, waardoor plantengroei geheel ontbrak. Aan den voet van den wal bleef een stuk grond open, die voor het hotel ongeveer vijftien meter breed was, maar een eindje stroomaf tot wegbreedte inkromp.

We klauterden langs een steil pad naar boven en kwamen op een soort plateau, dat zich ten zuiden van de Geul scheen uit te strekken. De nevel, die alle lijnen en omtrekken wegdoezelde, heroorde ons van een mooi gezicht op het Geuldal; dus moesten we onze troost zoeken in wat anders en dat behoefde niet ver gezocht te worden: de flora om ons vertoonde zooveel mooie en onbekende vormen, dat de hand vanzelf naar de plantenbus greep, om wat van die heerlijkheden mee te nemen. De algemeenste plant was het Robbertskruid (*Geranium*

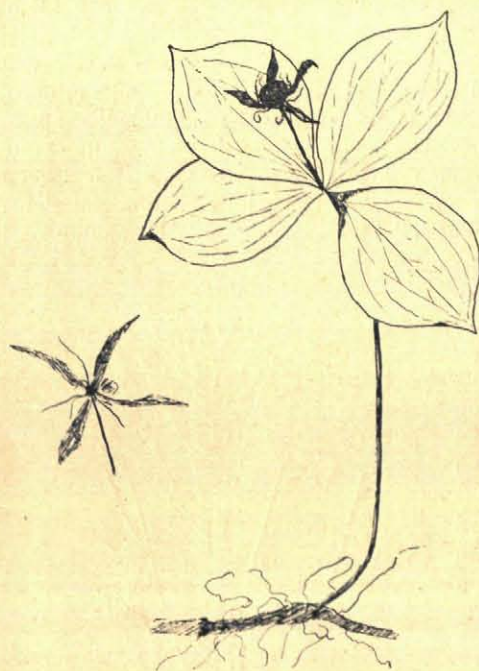
Robertianum), een boschplant, die wel vrij algemeen voorkomt, maar om Deventer bijna niet te vinden is en daardoor aan 92¹⁸/₂₇ pc. onzer onbekend was. Prachtige Knautia's van een meter hoog, met groote diep ingesneden bladen begonnen pas te bloeien; ze wiebelden in het lichte morgenwindje met hun lichtblauwe bloemhoofdjes boven roodbruine, pas ontlukende Marjolein (*Origanum vulgare*), die in heel wat beter exemplaren aanwezig was dan ze om Davo's veste voorkomen. Deze Labiaat heeft, evenals vele van zijn familie, een eigenaardig middel om de opmerkzaamheid van insecten te trekken: stengels, takken, bladen en schutbladen, alles is gekleurd; de Duitschers noemen dat een »Extrafloraal Schauapparat«, d. i. een inrichting buiten de bloem, die deze in 't oog doet vallen. Tusschen de Marjolein stond nog een bekende van huis, *Hypericum perforatum*, doch bij nader onderzoek bleek hij een broer bij zich te hebben, n.l. de ruige, *H. hirsutum*, een bergplant uit Middel-Europa, die bij ons alleen in Zuid-Limburg voorkomt en daar nog niet eens algemeen is. In het kreupelhout merkten we onbekende daucoide umbelliferen op, die we echter in de gauwigheid niet determineerden, en eenige planten van een wederikachtig uiterlijk, waar niets stelligs van te zeggen viel, omdat er nog niets van bloemen of zelfs knoppen te zien was. Onder de bedrijven door was 't al zes uur geworden en daarom kuierden we naar het hotel terug. Langs de Geul zagen we verscheiden exemplaren van Gevlechte doovenetel (*Lamium maculatum*), die we in den loop van den dag op verschillende andere plaatsen opmerkten en hier algemeen schijnt voor te komen.

Toen de boterhammen naar beter oorden verhuisd waren, ving de eerste officieele wandeltocht aan naar den Heunsberg met den Wilhelminatoren. Daar de torenwachter bij onze komst nog niet present was, gingen we in de buurt een beetje botaniseeren. Op open akkergrond vonden we Blauw walstroo (*Sherardia arvensis*), met tal van kleurige rozetten de overal-zoo-ontzettend-algemeene Vogelmuur afwisselend, en daartusschen de met prachtige lila trossen prijkende *Specularia perfoliata*; het zusje *Sp. hybrida* werd wel gezocht, maar niet gevonden. Aan de andere zijde van den toren, op een soort plateau met bosch bedekt, stonden aan paadjes en tusschen het hout forse klokjes, *Campanula medium*, de meeste nog in knop, doch sommige reeds met prachtige blauwe bloemen, van binnen en buiten behaard. Van de andere planten viel *Geranium robertianum* het meest in 't oog, doordat het anthocyaan door de geheele plant heen zat, iets dergelijks dus als bij Marjolein. Alles had eenzelfde violetroode kleur, die we in 't voorjaar minder intens kunnen opmerken aan verscheiden bladrozetten van *Erodium*, die de plant scherp deed afteekenen tegen den groenen ondergrond van grassen, bramen en andere gewassen. De Gewone silene (*Silene inflata*) maakte met haar witte bloemtrossen en bleekgroene stengels en bladen het kleurencontrast nog volkomener. De clou van den morgen was echter het vinden van... ja, natuurlijk van Paris, de Limburgplant bij uitnemendheid. Al een heele poos scharrelden we tusschen de struiken, om het beroemde plantje machtig te worden en zaten reeds vol vruchtjes van Nagel- en Kleefkruid, die als om strijd van ons als verspreidingsmiddel gebruik maakten, toen ik opeens het vermaarde ding tusschen een troepje Lelietjes-der-Dalen opmerkte. Het was nog in

Campanula medium (Ruig Klokje).
(Teekeningen naar gedroogd materiaal).

bloei, wat we in Juli misschien niet verwacht zouden hebben, en viel tusschen de bladen van *Convallaria* in 't geheel niet op. Geheel anders is het, als de plant al een maand, of wat

Paris quadrifolia (Eenbes).

langer nog, ouder is; de bladen vergelen dan en boven die lichtgele rozet pronkt de donkerblauwe bes op een sierlijk steeltje, als was hij zich zijn schoonheid bewust. O wee echter, als je je door dat heerlijk uitziende besje liet verlokken er een paar van op te peuzelen, want dit onschuldig uitziende, teere plantje is heel vergiftig; nog niet zoo erg echter als een ook in Limburg voorkomende doodoener: het doodkruid of de *Belladonna*, waarvan Heimans zegt: de wetenschappelijke naam *Atropa* (zonder keer) zegt duidelijk genoeg, dat het gebruik van de mooie bes den mensch onafwendbaar daarheen voert, van waar geen keeren mogelijk is.

Toen de torenwachter eindelijk kwam, klommen we naar boven, doch de nevel belette nog altijd ver en duidelijk te zien, waarom we maar weer gauw naar beneden gingen en den terugtocht begonnen. Holderdebolder ging het de laagte in, door smalle boschpaadjes, waar de takken, die een voorman op zij hoog, je in 't gezicht zwiepten en

langs weggetjes van een paar d.M. breed, waarvan de eene kant steil naar beneden schoot — wel geen tientallen meters, maar toch genoeg om bij eventueele struikelingen kapotbeens neer te komen. — Onderweg vond een kameraad in 't Geböschke een onbekende plant met groote, drietallige ingesneden bladen en trosjes van groene bessen; geen van ons dacht er aan, dat het *Actaea spicata* kon zijn, die bekende *Ranunculacee* met één stamper; de directeur hielp ons uit de verlegenheid. Een ander bemachtigde het Limburgdier bij uitnemendheid: de wijngaardslak, die volgens het zeggen van Hildebrand bij de Blauwe Trappen je over de laarzen kruipt, wat echter wel wat overdreven schijnt, want ze zijn in de duinstreek allesbehalve algemeen, terwijl bovendien waarschijnlijk is, dat het dier er door den Leidschen ornitholoog Temminck is geplant. Den volgenden dag vonden we deze slakken bij de vleet; ze zaten op Kleefkruid en waren met eenige opmerksaamheid bij tientallen te vinden.

Wat bij allen bewondering opwekte, plantenliefhebbers of niet, was *Clematis Vitalba*. Met meterslange lianen van groene takken, bezaaid met honderden geelwitte bloemen en licht-groenviltige knoppen, slingerde ze zich door, over, langs en tusschen heggen, struiken en boompjes in tropischen

Clematis Vitalba (Boschrank).

overvloed, nergens besnoeid of geleid door vervelende tuinlieden, die met hun ingeroest symmetriegevoel slechts stijve vormen en oerregelmatigheid kunnen zien en alles wat naar vrije ontwikkeling streeft onbarmhartig verbannen of kortwieken; — de tuinlieden-lezers van dit tijdschrift behoeven zich van dit verwijt niets aan te trekken, zij maken, hopen we, een gunstige uitzondering op den regel. — Vaarwel dan Geböschke, dat nooit de profane hand van een tuinman uw schoonheid met snoeimes en schoffel bedreige, u degradeere tot park; we hopen u terug te zien.

Na de afdaling van den Heunsberg gingen we iets gebruiken en trokken toen met twee gidsen, of beter: twee gidsen met ons de beroemde grot van Valkenburg in met haar overal bekende teekeningen, handschriften, waterdruppen, beeldhouwwerken, fossiele beesten en meer interessante dingen. De gids van onze groep — die van de andere zal 't ook wel geweest zijn — was bepaald een wetenschappelijk man: hij deed ons verklaringen over waterperioden en megalo-saurussen, van droogtetijdperken en versteening-verschijnselen of het zoo niets was, terwijl je aan den overtuigden toon waarop hij sprak kon merken, dat hij aan niet het minste van wat hij vertelde twijfelde. Het onderaardsch-zijn vloog onder zijn gezellig gekout heen, en toen we na anderhalf uur weer aan den dag kwamen — natuurlijk met een brok mergel als souvenir aan de grot bij ons — speet het ons van den gezelligen man afscheid te moeten nemen.

's Middags ging het bergop, bergaf, langs bergen en door dalen van Valkenburg naar Gulpen, een tocht met veel merkwaardigs. Op weg naar den Schaesberg met de Hermitage zagen we een rivier van een meter lang en een kwart meter breed; rechts van den weg kwam het stroompje uit den grond opborrelen en stortte zich dadelijk na zijn ontstaan in de Geul. Een half uur verder hadden we een buitenkansje: langs den kant van een weg bij een spoorbaan zagen we plotseling een troepje kaardebollen. Dit moest een zeldzame soort wezen, want ik kende alle inlandsche Dipsacaceeën uit mijn oude Heukels en deze was daar niet bij; Mijnheer Hoogenraad kwam ook als de kippen aanloopen en herkende onze nieuwteling als *Dipsacus pilosus*, de Kleine Kaardebol, in ons land op slechts enkele plaatsen in Zuid-Limburg gevonden. Heimans zegt op blz. 118 van »Uit ons Krijtland«: »Er groeit een plant (bij Epen), die ge nog maar op één andere plaats in ons land (bij Oud-Valkenburg) kunt weervinden. Ge zoudt op zijn dichtstbij naar de buurt van Namen of Dinant in België moeten gaan, om ze weer te zien. Ze groeien misschien wel dichter bij de grens in de Ardennen; maar ik zelf heb ze nooit ergens anders dan hier en bij Yvoir, bij Rochefort en bij Celles aangetroffen«. Onze vindplaats is dus waarschijnlijk één van de beide, die Heimans opgeeft voor ons land.

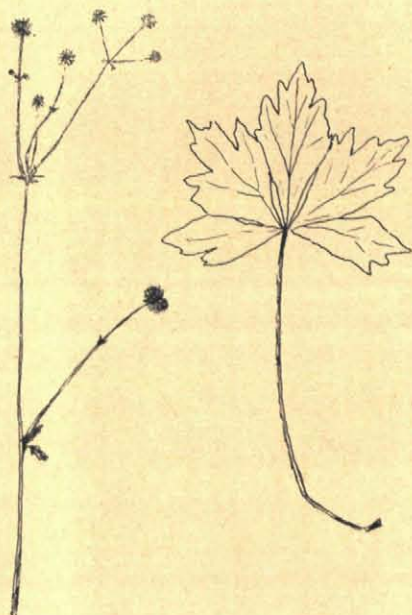
Op het plantenkaartje ¹⁾ staat hij ook nog voor Heerlen en Simpelveld aangegeven. Nu gauw een geschikt exemplaar in de bus gestopt — daar stak geen vandalisme in,

Dipsacus pilosus (Kleine Kaardebol).

¹⁾ „Plantenkaartjes voor Nederland door J. W. C. Goethart en W. J. Jongmans“ no. 677.

want ze groeiden er in overvloed — en dan de anderen achterna, die ons al een heel eind voor waren gekomen. De afdaling van den Schaesberg geschiedde met een sneltreinvaartje, zonder dat er echter ongelukken te betreuren vielen (krantenstijl!); zelfs zeker ietwat corpulent persoon bracht het er wondergoed af. Nu kwamen we in een dorado voor botanisten, de zeldzaamste rariteiten groeiden je voor de voeten. Grootbloemcentaurie (*Centaurea Scabiosa*) vond je zoo algemeen als bij ons *Cent. nigra*, langs den weg stond IJzerhard (*Verbena officinalis*) met zijn magere bloemtrosjes; op verschillende plaatsen ook Hokjespeul (*Astragalus glycyphyllus*), een zeer zeldzame *Papilionacee*; *Geranium columbinum* was hier ook iets gewoons, Steenthijm (*Calamintha Acinos*) kwam minder algemeen voor. Natuurlijk zijn daar evengoed vulgaris-soorten te vinden: knautia, brandnetels, korenbloem, kleeftkruid, hengel, klapproos, enz., maar het percentage zeldzame planten was veel hooger. Voor hen, wier genoegen bij het vinden van een plant recht evenredig is aan, of in elk geval recht afhankelijk is van het aantal z-jes in de flora van H., H. en Th., is dit een uitgezocht land om te botaniseeren.

Sanicula europaea (Heelkruid).

Aan den Gronseleput werd gepauzeerd, de kousen gingen uit, de broekspijpen werden opgestroopt en daar ging 't heen, de Geul in; dat koude, snelstroomende water deed je wat bekoelen na zoo'n ferm wandeltochtje. Daar kwam mijnheer Hoogenraad aanloopen en riep al op een afstand: »Muggenorthis, jongens; *Gymnadenia*, tegen die hellingen daar!« In een wip waren eenigen 't water uit en holden met bloote voeten naar de aangewezen plaats; we klauterden de hoogte in op gevaar af in de braamstruiken en brandnetels te trappen, en ja, daar stond onze heerlijk geurende orchidee in niet bijzonder veel maar heel mooie exemplaren, waarvan er maar een enkele meegenomen werd, zonder knollen. We liepen nog een eindje langs de helling van den heuvel en ontdekten vlak bij de bron (want dat is de z. g. put) een plant, die bijzonder sterk aan *Belladonna* herinnerde; door het ontbreken van bloem en vrucht konden we ons vermoeden echter niet tot zekerheid maken.

»Altijd verder« was het parool dien dag en daar hielden wij ons aan, zoodat we om zes uur in Gulpen zaten. Langs den weg was nog altijd heel wat materiaal

voor een botanist op te doen. *Cuscuta europaea* op brandnetels en *Galium* woekerend, wat ook niet elken dag voorkomt, *Mentha rotundifolia* die nog niet bloeide, *Primula officinalis* in het bosch, *Lactuca muralis*, een mesophyt, met dunne bladen, rondom Valkenburg algemeen voorkomend, *Campanula rapunculus*, *Melica uniflora* met één bloem in de bloempakjes zooals de naam zegt, enz. Mijn bus was dan ook na dien tocht opgehoopt vol, vooral omdat die *Cuscuta* nogal wat ruimte in beslag nam.

In Gulpen werd halt geblazen en werden 27 dorstige kelen verkwikt, zoodat de troep een half uur later geheel opgeknapt het plaatsje uittrok onder 't vroolijk gezang van den bakmarsch, die zoo plusminus voor de honderdste maal werd aangeheven, en met moed werd nu de bestijging van den Gulperberg begonnen. Daarboven hadden we een heerlijk gezicht over een prachtig gedeelte van Zuid-Limburg; dat was iets anders dan de vlakke velden van Davenportia of zelfs dan de Veluwe'sche hoogten en de Sallandsche »bergen«; wat we daar zagen, kan ik niet beschrijven, om daar het schoone van te gevoelen,

moet men het landschap gezien hebben, dat krijgt men niet door lezen. Tegen de helling van den berg goldden tarweakkers, waarboven honderden slanke pieken van *Silene dichotoma* uitstaken, terwijl door het dichte groen van de graanhalmen het geel van duizenden gele ganzebloemen (*Chrysanthemum segetum*) schemerde, op sommige plaatsen afgewisseld door levendig-roode klapprozen en de blauwe kroontjes der korenbloemen, die hier echter lang zooveel niet voorkomen als bij Deventer. Bovenop den berg lag een groot hooiland, waar 't gras nog slechts op enkele plaatsen afgemaaid was en voor het overige nog prachtig de rijke weideflora uit het begin van den zomer te zien gaf. Me dunkt, dat het zoo'n maaier wel aan het hart moet gaan het heerlijke leven met koude zeistreken te vernietigen, een bekoorlijk landschap van zijn mooiste sieraad, den plantenschat, te berooven en bonte, kleurrijke weiden in kale, groene stoppelvelden te veranderen, want vermoeden, welk een verbitterden struggle for life, wat voor Kampf ums Dasein op leven en dood daar gevochten wordt tusschen de teederste en liefste plantjes, dat kan hij niet en dat kan geen mensch; wel kan men door redeneering tot dat besluit komen, doch het blijft een verstandszaak, ons gevoel zegt ons niets van zoo'n strijd zonder mededoogen, die tot wissen ondergang van de zwakken leidt. Dat liep ik daar op dien berg te denken, toen een hoornsignaal den terugtocht naar Wijlre aankondigde.

Verzamelen deden we niet meer, de bussen waren vol, van de meeste planten hadden we al een exemplaar binnen en wijzelf waren te af, om nu hier, dan daar heen te loopen of er soms nog iets onbekends staan mocht. Bovendien waren de anderen ons al zoo'n eind vooruit, dat we er een pas bij op moesten zetten om hen in te halen. Een treintje bracht ons van Wijlre naar Valkenburg terug. Met een geweldigen honger vielen we aan de stapels boterhammen die onze gastvrouw reeds had klaargezet; dat we tusschen de bedrijven door ophaalden van wat we dien dag gezien hadden, spreekt vanzelf; ieder was enthousiast over dat heerlijke stukje van ons land en sommigen verzekerden, dat ze in de een of andere vakantie vast en zeker hier nog eens terug zouden komen.

Een dag was dus voorbij en een welbestede dag mag ik wel zeggen, daar zal ieder zeker mee kunnen instemmen. Den volgenden morgen ging het reeds vroeg weer op stap, doch het zou te lang en te vervelend worden ook nog te vertellen wat we dien dag opmerkten, hoewel het niets onderdeed voor den vijfden Juli.

De duinen mogen een lustoord voor botanisten wezen, Frieslands schoone dreven kunnen gelegenheid te over tot botaniseeren bieden, Zuid-Limburg gaat boven alles; de menschen zijn er van een heel ander slag, planten en dieren zijn anders, het landschap is zoo prachtig en ongewoon, kortom, wie voor de vakantie een pop of twaalf kan missen moet daar eens heen trekken. Dan nog een raad: wie ervoor in de gelegenheid is, moet vóór een eventueel reisje »Uit ons Krijtland« van Heimans lezen; hoeveel men ervan profiteert, wordt men op het tochtje wel gewaar. Het is zoo'n soort voorbereiding voor wat men daar te zien krijgt of kan krijgen, het doet beter uit de oogen kijken en vestigt de opmerkzaamheid op dingen, die men anders licht over 't hoofd zou kunnen zien; ons is het van zeer grooten dienst geweest.

J. BRUMMELKAMP,
Leerl. R. K. S. v. O. te Deventer.

